

Nappali lepkék (Papilionoidea)

Tóth Balázs

A rovarvilág képviselői közül talán a nappali lepkék állnak legközelebb a nagyközönség szívéhez. Feltűnőek, színesek, sokféle lehet őket látni még ma is, és nem utolsósorban „barátságosak”, vagyis nem csípnek, nem szúrnak, nem harapnak. Érdeemes lehet hát elhelyezni őket a világban.

A lepkék (Lepidoptera) rendje a hazai fajokat tekintve 30 jól felismerhető csoportra, ún. családsorozatra (vagy öregcsaládra) osztható, melyek egyikét alkotják a nappali lepkék (más néven pillangóalakúak): a Papilionoidea csoportot. Nappali életmódjuk, bunkós vagy kampós csápjuk, valamint széles, nagy felületű szárnyaik alapján első látásra elkülöníthetők a többi lepkétől (természetesen mindenféle kivétel akad, de ezek száma elenyésző, és egyéb – itt nem részletezett – jellegeik miatt mégis egyértelmű a helyzetük).

Magyarországon eddig kb. 160 nappalilepke-fajt találtak, ami a világon jelenleg ismert 17 000 fajnak kevesebb, mint 1%-a. Ha a lepkék rendjének egészére tekintünk, akkor hazánkból kb. 3600, míg az egész világból kb. 180 000 ismert fajt említhetünk. A nappali lepkék az Antarktisz kivéve minden földrészen előfordulnak, de legnagyobb változatosságukat a trópusokon érik el; innen a sarkvidékek felé haladva fokozatosan csökken a fajszámuk. A legváltozatosabb élőhelyeket népesítik be; ahol zárvatermő növények vannak, ott a nappali lepkék is megjelennek. Legtöbb fajuk hernyója növényekkel táplálkozik, a kifejlett lepkék (imágók) pedig főleg a virágok nektárját szívogatják – és eközben be is porozzák őket. (A nappali lepkék hímjei nemcsak virágokon, hanem sáron is szívogatnak: ásványi sókat vesznek fel.)

Beporzó tevékenységük miatt felbecsülhetetlen gazdasági jelentőségük van, ugyanakkor néhány faj hernyója előszeretettel fogyasztja egyes haszonnövényeink leveleit, ezeket a lepkéfajokat mezőgazdasági és kertészeti kártevőnek tekintik. Számos faj ökológiai tűrőképessége szűk, emiatt indikátor-funkciót töltenek be: adott helyszínen megfigyelt jelenlétükből vagy hiányukból következtethetünk az élőhely természeti állapotára. Talán kevésbé gondolunk a nappali lepkék kulturális jelentőségére, ám megannyi művészeti terület számtalan alkotásában szerepelnek – már az ókori egyiptomi falfestményeken is láthatunk faji szinten azonosítható lepkéket. Sok kutató pályaválasztására volt nagy hatással gyermekkori lepkegyűjtő szenvedélye. Azonban a hétköznapi ember jóllétét is növeli egy-egy tovaszálló lepke látványa.

A hazai nappali lepkéket hat családba soroljuk, az alábbiak szerint:

A búskafélék vagy busalepkék (Hesperiidae) családjából mintegy 20 fajt ismerünk Magyarországon. Szinte kizárólag napsütésben repülnek, már egy kósza felhő árnyéka miatt is megpihennek. Különböző gyepekben, erdei tisztásokon találkozhatunk velük, a zártabb erdőket kerülik. Viszonylag kistermetű, általában igen gyors röptű lepkék, szárnycsapásuk frekvenciája néha szemmel követhetetlenül gyors. Színezetük gyakran a barna néhány árnyalatából áll össze, több-kevesebb világos pettyel.

A pillangófélék (Papilionidae) családjában hazánkban mindössze 4 fajt számlál (nagyon ritkán felbukkanhat egy további faj messzire kóborolt egyede). Valójában csak ezeket lehetne pillangónak hívni, az összes többi faj mind más-más családba tartozik. A négy pillangófaj nagytermetű, kecsesen vitorlázó röptű lepke, szárnyaik alapszíne fehér vagy sárga, a mintázat fekete, sokszor piros, narancs, kék színű pontokkal. Hernyóik tora egy élénk színű, kiölthető, kettéágazó nyúlványt (osmeterium) rejt, amely sajátos illatával a ragadozók elriasztására hivatott. Hazánkban az összes fajuk védett.

Az özöndékfélék vagy fehérlepkék (Pieridae) családjába alig 20 faj tartozik. Szárnyaik alapszíne az előző családéhoz hasonlít, a sötét minta további hasonlóságot jelent, ám méretük

a pillangókénál jóval kisebb. Zöldségnövényeinket több fajuk hernyója is fogyasztja (a káposztalepke neve talán mindenkinek ismerős). A citromlepke (*Gonepteryx rhamni*) tölti a leghosszabb időt imágó alakban a hazai nappali lepkék közül: nyáron kel ki, áttelel, és majd csak késő tavasszal pusztul el.

A lángszínérfélék vagy boglárkák (*Lycaenidae*) igen népes család, hazánkban kb. 50 fajjal. A legkisebb nappali lepkék ide tartoznak (a hazai faunát és a világ fajait tekintve egyaránt). Sok fajuk nagyfokú ivari kétalakúságot mutat, ahol a hímek felszíne feltűnő (tüzes narancssárga vagy a kék valamely árnyalata), míg a nőstényé sötétbarna. Számos faj hernyóját hangyák látogatják és őrzik, sőt a *Maculinea*-fajok hernyóit a hangyabolyba cipelik, és ott gondozzák (a hernyó ízletes váladékot bocsát ki, melyet a hangyák elfogyasztanak). Egyes boglárkák előszeretettel szívogatják a levéltetvek mézharmatát.

A pazarkaféléket vagy mozaiklepkéket (*Riodinidae*) hazánkban mindössze egyetlen faj (*Hamearis lucina*) képviseli. Főleg erdőszéleken, bokros helyeken és üde réteken találkozhatunk vele. A hím első pár lába redukálódott, járásra alkalmatlan, míg a nőstény mind a három pár lábát járásra használja.

A szöglencfélék vagy tarkalepkék (*Nymphalidae*) a legnépesebb nappalilepke-család Magyarországon, majdnem 70 fajt sorolunk ide. Méretük, színezetük, mintázatuk és szárnyaik alakja egyaránt igen változatos; közös bélyegük, hogy az első lábpár mindkét ivarnál redukált, a test szőrzetébe vész, így első ránézésre csak négy láb tűnik fel. Több fajuk a gyepekhez ragaszkodik, mások erdőkben otthonosak. Köztük is találunk imágó alakban telelő fajokat, ezek olykor pincékbe, melléképületekbe húzódnak. Az imágók táplálkozása talán itt a legváltozatosabb: a nektár mellett (néha helyett!) bizonyos fajok kedvelik a fák kicsurgó nedveit, az izzadságot és bomló szerves anyagokat, úgymint erjedő gyümölcsöket, ürüléket vagy elhullott állatokat. Több fajuk évente vándorol a Mediterráneum vidékéről Észak-Európa felé, hazánkat is útba ejtve.

A: tükrös busalepke (*Heteropterus morpheus*: Hesperiiidae). Szerző: Kárpáti Marcell, forrás: izeltlabuak.hu, licenc: CC BY 4.0.

B: farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*: Papilionidae). Szerző: Nagy Gábor, forrás: izeltlabuak.hu, licenc: CC BY 4.0

C: hajnalpírpilépke (*Anthocharis cardamines*: Pieridae). Szerző: Górád Ádám, forrás: izeltlabuak.hu, licenc: CC BY 4.0

D: csíkos boglárka (*Polyommatus damon*: Lycaenidae). Szerző: Tóth Balázs

E: kockáslepke (*Hamearis lucina*: Riodinidae). Szerző: Ábrahám Imre, forrás: izeltlabuak.hu, licenc: CC BY 4.0

F: kis színjátszólepke (*Apatura ilia*: Nymphalidae). Szerző: JagerAndrea, forrás: izeltlabuak.hu, licenc: CC BY 4.0